

אגדה - ספרי האגדה

סקירה קצרה על ספרי האגדה העיקריים

ברשימה זו נתאר את ספרי האגדה העיקריים לפי סוגיהם:

א. ספרי אגדה לפי סדר המקרא

מדרש רבא (או רבות)

מדרש על התורה ועל חמש מגילות. רש"י בפרשת ויגש לפסוק "ומקצה אחיו" (מז:ב) כתב: "זה לשון בראשית רבה, שהוא אגדת ארץ ישראל". הראשונים ייחסו את המדרש לרבי הושעיא רבה, ויש שייחסוהו לרבא בר נחמני. לדעת החוקרים האחרונים חוברו הספרים בזמנים שונים, ויש בהם מוקדם ומאוחר מרעהו כמה מאות שנים.

כל המדרשים מחולקים לפרשיות ולסימנים. במדרשי רבא לתורה החלוקה היא גם לפי פרשיות השבוע. יש מן המדרשים שנדרש בהם ספר המקרא כסדרו, כמו למשל: בראשית רבא, ויש שלפנינו דרשות רק לפסוקים שבראשי הסדרים - כדוגמת ויקרא רבא ("סדרה" - קריאת התורה לפי מנהג ארץ ישראל שהיו מסיימים את התורה בשלוש שנים). הספר יצא במהדורות רבות, שהחשובה שבהן היא מהדורת וילנה, הכוללת פירושים שונים. מהדורות מפורשות של מדרש רבא - מהדורה מפורשת ע"י מירקין, וכן מהדורת מבוארת בידי א"א הלוי.

- [מדרש רבה למגילת שיר השירים - מהדורת אינטרנט מעוצבת בידי זהבה גרליץ \(4 פרקים\)](#)
- [מדרש רבה למגילת רות - מהדורת אינטרנט מעוצבת בידי יהודה איזנברג \(10 פרקים\)](#)
- [מדרש רבה למגילת איכה - מהדורת אינטרנט מעוצבת בידי זהבה גרליץ \(7 פרקים\)](#)
- [מדרש רבה למגילת קהלת - מהדורת אינטרנט מעוצבת בידי זהבה גרליץ \(13 פרקים\)](#)
- [מדרש רבה למגילת אסתר - מהדורת אינטרנט מעוצבת בידי יהודה איזנברג \(12 פרקים\)](#)

מדרש תנחומא

מדרש אגדה ארץ ישראלי המיוחס לאמורא ר' תנחומא (בדור החמישי לאמוראי א"). הספר כולל דרשות לסדרות התורה. חלק ניכר מהדרשות פותחות בשאלה בדבר הלכה, בלשון "ילמדנו רבנו", לאחר מכן עובר לאגדה ושם לפתרון השאלה. ממדרש זה בידינו שתי גרסאות שונות: מדרש תנחומא הרגיל, שיצא עם פירוש "עץ יוסף" ו"ענף יוסף" מאת הרב חנוך זונדיל. כן בידינו מדרש תנחומא הקדום והישן, שיצא עם הערות ותיקונים מאת שלמה בובר (וילנה תרע"ג, צולם ויצא שנית: בהוצאת אור צל, ירושלים תשכ"ד). בידי הראשונים היה "מדרש ילמדנו" המיוסד גם הוא על מדרש ר' תנחומא, ונקרא על שם תחילת הדרשות, "ילמדנו רבנו".

פרקי דרבי אליעזר

נזכר כפי הראשונים בשם "ברייטא דרבי אליעזר". לאחר פתיחה המתארת את לימודו של רבי אליעזר בן הורקנוס, מתאר המדרש את מעשי בראשית ומרחיב את סיפורי התורה. לאחר מכן מתאר המדרש את מעשי האבות ואת יציאת מצרים. המדרש שונה ממדרשים אחרים בכך שאינו דורש את הכתובים אלא מרחיב את תיאורם. הספר פורש ע"י ר' דוד לוריא, רד"ל. (דיון על הספר ראה: רמב"ם, מורה נבוכים א:כב בסוף; ב:כו. רבי יוסף אלבו, עיקרים א:ב.)

מדרש שוחר טוב

שם כולל למדרשי אגדה לתהלים, משלי ושמואל. המדרש מכונה "שוחר טוב" על שם הפסוק במשלי יא:כז: "שוחר טוב יבקש רצון" - שבו פותח המדרש. יצא לאור עם מבוא והערות ע"י שלמה בובר, וילנה תרנ"א. הדפוסים הרגילים יצאו לאור כמה פעמים, ולאחרונה עם פירוש מהר"י כהן, ירושלים תש"ך (צילום דפוס ורשה תרל"ד).

ילקוט שמעוני

ילקוט מדרשים על כל ספרי התנ"ך אשר נתחברו בערך בשנת 1300 בגרמניה. על המלקט, רבי שמעון הדרשן מפרנקפורט, כמעט שאין אנו יודעים דבר. הספר מכיל ליקוט מתוך כחמישים חיבורים שונים. השיבות של הליקוט בהיקפו ובדיוק הלשוני בציטוט המקורות. הילקוט צולם בירושלים עם דברי מבוא על הילקוט ומחברו מאת בצלצל לנדוי (לוי אפשטיין, תש"ך).

המדרש הגדול

ילקוט מדרשים של יהדות תימן, מאת רבי דוד בר עמרם מעדן.

הזוהר

ספר לפי סדר התורה, הכולל פשטים ומאמרים עמוקים לפי יסודות הקבלה. ראה ערך "[קבלה](#)".

סדר עולם

מיוחס לתנא רבי יוסי בן חלפתא. ספר זה הוא כרונולוגיה מקראית, המתארת את סדר הזמנים שבמקרא.

ב. ספרי אגדה למועדים ולשבתות מיוחדים

פסיקתא (או: פסיקתא דרב כהנא)

קובץ מדרשות המיוסדות על הפטרות לחגים ולשבתות מיוחדות: שבת חנוכה, ארבע פרשיות, פסח ושבעות, הפטרות תלתא דפורענותא (שלוש השבתות שלפני ט' באב) ושבע דנחמתא (שבע השבתות שאחרי ט' באב), ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות ופרשת וזאת הברכה. הקובץ מצוי בשתי נוסחאות: נוסח קדום וקצר שיצא ע"י ש' בובר, ואחר כך ע"י מנדלבוים (ניו יורק), ונוסח מורחב הידוע בשם "פסיקתא רבתי".

ג. ספרי מוסר

מסכת אבות
אבות דרבי נתן
דרך ארץ רבא
דרך ארץ זוטא ובסופו פרק השלום
תנא דבי אליהו

טקסטים מלאים של ספרי אגדה שונים:

- [מסכת אבות](#)
- [אבות דרבי נתן, מהדורה מעוצבת / ההדיר: יהודה איזנברג \(41 פרקים\)](#)
- [מסכת דרך ארץ זוטא ופרק השלום](#)

ד. אוסף האגדות שבתלמוד

עין יעקב

אוסף כל דברי האגדה, המדרשים, הסיפורים ולימודי מוסר מכל התלמוד הבבלי, עם פירוש רש"י ותוספות אשר עליהם בתלמוד, וחידושי הראשונים. נסדרו על ידי רבי יעקב בן שלמה חביב, מהעיר סמורה בצפון ספרד, שגלה עם אברבנאל בשנת 1492 לעיר סלוניקי.

ה. אוספים חדשים

ביאליק-רבניצקי, ספר האגדה

אוסף של אגדות מספרות חז"ל והמדרשים, מסודרים לפי נושאים. האגדות ערוכות מנוקדות ומסוגנות, ולעתים המחברים מחברים אגדות שבמקורן היו נפרדות, או שהם קוטעים אגדות ומביאים רק את חלקם. ספר בעל חשיבות

רבה למציאת אגדות בנושאים מגוונים. רצוי מאוד להשוות את האגדות למקורן כדי לעמוד על שינויים שחלו בעיבודם בספר האגדה.

מקור הערך: יהודה איזנברג